dwoma alfabetami, który umożliwia dokładne rozszyfrowanie, stanowi kod genetyczny" (str. 9). I dalej: „Kapitalne znaczenie tych wyników (badań), oprócz głębokiej intelektualnej satysfakcji, polega chyba na tym, że dowiodły one uniwersalności kodu: zaczynając od wirusa i kończąc na człowieku, wszystkie żywe istoty «stosują» ten sam kod genetyczny" (str. 67).

I na zakończenie ostatnia już wycieczka „kosmiczna". Na III Światowym Zjeździe Towarzystwa Dawnej Astronautyki w Crikvenicy w Jugosławii (1976) kierownik katedry fizyki atomowej Uniwersytetu w Budapeszcie prof. George Marx wygłosił referat, w którym poruszył m.in. problem kodu genetycznego. Stwierdził on, że jakaś zaawansowana cywilizacja przed miliardami lat przesłała na Ziemię informację w postaci „łańcucha molekuł" DNA i że molekuły mogły stanowić punkt startowy naszej biologicznej ewolucji i że jedyną treścią tego przekazu mogła być informacja „Życie jest możliwe...". „Nasza ludzka inteligencja — mówił prof. Marx — która powstała z tego nasienia, powinna w pewnym okresie swego rozwoju odczytać tę, zapisaną w naszym własnym nukleotydowym kodzie, naukę naszych ojców". Referując poglądy węgierskiego profesora, Arnold Mostowicz w książce „My z Kosmosu" (1978, str. 39) tak kończy te wywody: „Nie jest wykluczone, że mutacje, a więc ewolucja, nie zniszczyły tego oryginalnego przekazu. Istnieją segmenty DNA, które opierają się mutacjom od miliardów lat. A może my sami jesteśmy tak długo poszukiwanym przekazem istot wyższych, które stworzyły człowieka na swoje podobieństwo?"

8. Interlingwistyka dziś i jutro

Naukę zajmującą się problematyką języków sztucznych, międzynarodowych i uniwersalnych nazywamy interlingwistyką. Jej główne działy to: 1) typologia i klasyfikacja języków sztucznych; 2) ich ewolucja; 3) historia ruchu interlingwistycznego; 4) organizacja życia naukowego i dydaktycznego; 5) prognozowanie (przyszłość języków świata i języka uniwersalnego).

Terminu interlingwistyka użył właściwie po raz pierwszy w znaczeniu współczesnym Otto Jespersen w roku 1930 „A new science interlinguistics" w: Report of meeting of Linguistic Research, Genewa 1930. Cambridge 1930.

Jeśli chodzi o klasyfikację i typologię języków sztucznych, to jest ich kilka. Według jednej z nich mamy 4 typy takich języków:

1) języki aprioryczne — materiał słownikowy składa się ze sztucznie utworzonych wyrazów na podstawie jakiejś (głównie logiczno-filozoficznej) klasyfikacji pojęć. Do języków takich należy większość języków „filozoficznych", zwłaszcza z wieku XVII, a z nowszych — język ro, globako i unilingva. Mimo ich zakładanego uniwersalizmu są to języki o dużej dozie subiektywizmu;

2) uproszczone języki narodowe. Słownictwo w tych językach jest narodowe (np. łacińskie czy angielskie), zaś gramatyka również oparta na gramatyce języka naturalnego, ale znacznie uproszczona. Do języków tego typu zalicza się przede wszystkim Basic English i latino sine flexione;

3) języki naturalistyczne — maksymalnie zbliżone do języków naturalnych, przede wszystkim romańskich; zachowują tradycje etymologiczne i ortograficzne, brak w nich słownictwa autonomicznego; należą tu takie języki, jak occidental i interlingwa;

4) języki autonomiczne (niefilozoficzne) — słownictwo jest w nich autonomiczne, mimo że oparte na leksyce „naturalnej", gramatyka bardzo prosta i najczęściej aprioryczna. Należą tu takie języki, jak esperanto, ido i neo.

Trzy ostatnie typy języków sztucznych należą do ogólnego typu języków aposteriorycznych, tj. utworzonych na podstawie już istniejących języków, przede wszystkim naturalnych. Istnieją także typy mieszane w rodzaju języka medial.

Warto tu przy okazji wspomnieć o nazwach niektórych z tych języków. Oprócz już wymienionych w tej książce w historii interlingwistyki pojawiły się języki sztuczne o takich poetyckich i nieraz nawet zabawnych nazwach, jak: ariadna, adjubanto, ao, eo, esk, expresso, geoglot, hom-idiomo, ile, is orba, panskrit, perfekt, sermo, simplo, tal, unita, viva itp.

Jeśli chodzi o drugą dziedzinę interlingwistyki — o badanie ewolucji języków sztucznych i uniwersalnych, to właściwie cała I część tej książki jest ilustracją tego typu badań. Należy jeszcze dodać, że rozróżniamy ewolucję wszystkich typów języków jako swego rodzaju historię języka sztucznego w ogóle i ewolucję poszczególnych konkretnych języków uniwersalnych, np. ewolucję esperanta, co zostało szczegółowo przedstawione w pierwszej części książki.

Historia ruchu interlingwistycznego jako nauka ma początek właściwie dopiero w wieku XX, ale korzenie jej sięgają znacznie głębiej. Duże nasilenie prac związanych z problematyką języków uniwersalnych notujemy zwłaszcza od wieku XVII (Leibniz), choć w rzeczywistości międzynarodowy i niezwykle ożywiony ruch interlingwistyczny rozpoczął się dopiero od wystąpienia Zamenhofa. Ruch też ożywił się zwłaszcza wtedy, gdy włączyły się do niego ONZ i UNESCO.

Jeśli chodzi o interlingwistyczne życie naukowe i dydaktyczno-organizacyjne, to należy stwierdzić, że zatacza ono coraz szersze kręgi. Katedry interlingwistyki (zwłaszcza esperantologii) istnieją już w wielu uczelniach, np. w Uniwersytecie Budapeszteńskim, gdzie szczególne miejsce zajmuje esperantoznawstwo. Esperantyści węgierscy należą do naj-

aktywniejszych w świecie; Węgry wydały także największego poetę esperanckiego K. Kalocsaya, autora najobszerniejszej gramatyki esperanta. Również w Berlinie, w ramach „Kulturbund der DDR", działa prężnie Esperanckie Centrum Robocze, które wydaje serię interlingwistyczną „Arbeitsmaterialen" (wyszło już kilka zeszytów). W Centrum tym najbardziej aktywny jest Detlev Blanke, autor kilku podstawowych prac z zakresu interlingwistyki.

Interlingwistyka jest ostatnio również modna w Związku Radzieckim. W Instytucie Językoznawstwa Akademii Nauk ZSRR istnieje i działa od roku 1964 Sekcja Interlingwistyki, która poza publikacjami prowadzi intensywne i wszechstronne studia nad językami sztucznymi, międzynarodowymi i uniwersalnymi. Tylko w ciągu 10 lat swego istnienia (1964—1973) wygłoszono tam aż 40 referatów poświęconych różnym problemom interlingwistyki i poszczególnym językom. Sekcja ta wydała także zbiorek artykułów pt. „Problemy interlingwistiki" (1970). Intensywną działalność rozwija ostatnio grupa interlingwistów z Tartu (Estonia), kierowana przez prof. A. Duliczenkę.

Jeśli chodzi o ruch interlingwistyczny w innych rejonach świata, to jest on niezwykle ożywiony zwłaszcza w USA, Francji, we Włoszech i Japonii. Ukazuje się tam mnóstwo publikacji z różnych dziedzin interlingwistyki, wychodzą specjalne czasopisma, powstają organizacje; grupy interlingwistyczne działają także w UNESCO. Problematyką interlingwistyczną związaną z konstruowaniem uniwersalnego języka międzynarodowego i jego rozpowszechnianiem interesowali się nie tylko językoznawcy tej miary co Otto Jespersen, Roman Jakobson, Baudouin de Courtenay czy André Martinet, ale także przedstawiciele innych dyscyplin naukowych, zwłaszcza matematycy, logicy, filozofowie i lekarze. Byli wśród nich również twórcy literatury pięknej z Lwem Tołstojem, Maksymem Gorkim, Julianem Tuwimem, Romain Rollandem i Bernardem Shaw na czele.

Polski ruch interlingwistyczny dotyczy właściwie esperantologii, co jest zrozumiałe ze względu na polski „wynalazek", jakim jest esperanto Zamenhofa. Nie świadczy to jednak, by nie ukazywały się w Polsce inne prace dotyczące bądź powstałych języków sztucznych, bądź problematyki ogólnointerlingwistycznej. Największa pod tym względem zasługa jest jednak samego twórcy lingvo internacia, a także takich wybitnych umysłów zaangażowanych w ruch interlingwistyczny, jak językoznawca prof. Zenon Klemensiewicz, logik i filozof prof. Tadeusz Kotarbiński, fizyk prof. Janusz Groszkowski, wspomniany już Julian Tuwim, a w czasach dawniejszych językoznawca Baudouin de Courtenay. Nie sposób pominąć tutaj działalności najwybitniejszego współczesnego esperantologa polskiego, Andrzeja Pettyna, autora podstawowych podręczników, gramatyk i słowników języka esperanto.

Największe zasługi, jeśli chodzi o interlingwistykę w Polsce, ma Studenckie Koło Naukowe Esperantystów Uniwersytetu Łódzkiego, utworzone i prowadzone przez dra Tadeusza Ejsmonta. Z inicjatywy tego Koła odbyło się już sześć międzynarodowych konferencji, poświęconych problematyce międzynarodowej komunikacji językowej (ILK — Internacia Lingva Komunikado). Materiały z tych konferencji są sukcesywnie publikowane jako zbiory artykułów. Pierwszy ukazał się w roku 1979, szósty — w roku 1985. W tomach tych, noszących tytuły „Problemy Międzynarodowej Komunikacji Językowej" lub „Międzynarodowa Komunikacja Językowa", ogłaszany jest też systematycznie wybór literatury dotyczącej interlingwistyki, pióra T. Ejsmonta.

Ożywioną działalność interlingwistyczną prowadzi również Akadekademickie Centrum Interlingwistyki przy Radzie Naczelnej ZSP w Warszawie, kierowane przez dra Ryszarda Rokickiego. Centrum to wydaje biuletyn pt. „Informilo por interlingvistoj", w którym na bieżąco podawane są informacje o ruchu interlingwistycznym w Polsce i na świecie łącznie z wykazem i omówieniem odpowiedniej literatury. Pierwszy numer biletynu ukazał się w grudniu 1983 roku. Centrum zorganizowało w kwietniu 1984 roku XII Międzynarodowe Sympozjum Interlingwistyczne w Sękocinie pod Warszawą.

Z innych zespołów zajmujących się interlingwistyką w Polsce warto jeszcze wymienić powstałą w roku 1984 przy Polskim Towarzystwie Cybernetycznym Grupę Problemową Interlingwistyki prowadzoną przez dra Jerzego Leyka. Grupa ta zajmuje się przede wszystkim problematyką teoretyczną i informacyjną, a także kontaktami z Międzynarodową Akademią Nauk w San Marino.

Warto jeszcze wspomnieć, że na wyższych uczelniach w Polsce prowadzi się — obok lektoratów esperanckich — prace magisterskie oraz doktoraty z zakresu interlingwistyki.

Z tego krótkiego i niepełnego przeglądu wynika, że polski ruch interlingwistyczny zajmuje w świecie współczesnym jedno z naczelnych miejsc.

Na zakończenie tych interlingwistycznych rozważań jeszcze nieco futurologii, czyli prognozy dotyczącej rozpowszechnienia języków międzynarodowych lub tylko jednego ogólnoświatowego języka uniwersalnego. Jeśli chodzi o najbliższą przyszłość, prognozy są raczej pesymistyczne. Na pewno do końca wieku XX nie zostanie wydany — przez jakiś organ międzynarodowy typu ONZ, UNESCO, FIT czy ISO — dekret o wprowadzeniu jako obowiązkowego dla wszystkich „drugiego" (tj. pomocniczego) ogólnoświatowego języka uniwersalnego. Należy się liczyć raczej z tym, że jednego wspólnego języka sztucznego nie będzie, że używać się będzie co najmniej kilku z nich i że nie będą one wprowadzone do szkół wszystkich krajów świata jako języki obowiązkowe. W dalszym ciągu przedstawiciele nauk ścisłych i technicznych operować będą własnymi odrębnymi (i chyba różnymi) międzynarodowymi językami kom-

puterowymi, które przekształcą się zapewne z czasem w uniwersalne języki mówione typu polskiego projektu „Marysia" i umożliwią bezpośrednią konwersację człowieka z maszyną. Na pewno będą w dalszym ciągu „internacjonalizować się" w sensie terminologii międzynarodowej odmiany naukowo-techniczne języków narodowych i na pewno będziemy zmuszeni uczyć się co najmniej kilku najważniejszych języków obcych i tłumaczyć teksty obcojęzyczne na nasz język rodzimy. Być może nawiążemy pod koniec naszego wieku pierwszy kontakt językowy z mieszkańcami innych, pozaziemskich cywilizacji za pomocą linkosu lub innego języka kosmicznego, może rozwiążemy także do końca tajemnice uniwersalnego języka Natury — kodu genetycznego?

A jeśli chodzi o język sztuczny, uniwersalny język człowieka, to wydaje się, że największe szanse rozpowszechnienia w całym świecie ma mimo wszystko esperanto białostockiego okulisty, język, który powinien stać się rzeczywistym „drugim" językiem wszystkich ludzi. Bo chyba nie ma racji Albert Leon Guérard twierdząc, że „najprostszym językiem międzynarodowym jest milczenie".

Bibliografia

Uwaga: literatura poświęcona językom sztucznym, międzynarodowym i uniwersalnym jest wyjątkowo bogata, liczy bowiem ponad 1500 pozycji. W przedstawionej tu bibliografii wybrano tylko kilkadziesiąt najważniejszych prac, głównie te, które dotyczą ogólniejszych zagadnień interlingwistyki, w tym szczególnie prace polskich autorów. Prace dotyczące konkretnego języka uniwersalnego przytaczane są w odpowiednich miejscach książki i w bibliografii nie są one (poza nielicznymi wyjątkami) uwzględniane.

Auld W., *The international languages as a medium for literary translation*, Londyn 1959.

Baudouin de Courtenay J., *O języku pomocniczym międzynarodowym*, Kraków 1908.

Bausani A., *Geheim - und Universalsprachen, Entwiklung und Typologie*, Stuttgart 1970.

Bermann A., *Grundzüge der Interlinguistic*, w: *„Sprachforum"*, Köln-Graz nr 1/1958.

Blanke D., *Pazigrafija*, w: *„Problemy interlingvistiki"*, Moskwa 1976, s. 79—91.

Bokarev E., *La internacia lingvosituacio kaj ablecoj de raciigo*, w: *„Der Esperantist"*, Berlin nr 15/1967.

Bolc L., Cichy M., Różańska L., *Przetwarzanie języka naturalnego*, Warszawa 1982.

Burney P., *Les langues internationales*, Paryż 1962.

Couturat L., *Paur la langue euxiliare neutre*, Paryż 1909.

Couturat L., Leau L., *Histoire de la langue universelle*, Paryż 1903.

Drezen E., *Historio de la mondolingvo. Tri jarcentoj da serĉado*, wyd. 2, Lipsk 1931.

Drezen E., *Za vseobščim jazykom (Tri veka iskanij)*, Moskwa 1928.

Duliczenko A., *Aktualnyje problemy sowremennoj interlingwistiki*, Tartu 1982.

Effel J., *Avant-Projekt pour une Ecriture universelle*, Paryż 1968.

Ejsmont T., *Wybór literatury dotyczącej międzynarodowej komunikacji językowej*, w: *„Międzynarodowa komunikacja językowa"*, Łódź 1980—1985.

Erdman E., *Zasady powszechnej ideografii analitycznej*, Kraków 1925.

Freudenthal H., *Lincos: desing of a language for cosmic intercourse*, Amsterdam 1960.

Ginsilis L. M. i inni, *Vnezemnyje civilizacii. Problemy meżzvězdnoj svjazi*, Moskwa 1969.

Grigorjew W. P., *I. A. Baudouin de Courtenay i interlingvistika*, w: *„I. A. Boduen de Kurtene"*, Moskwa 1960.

Grigorjew W. P., *Iskusstvennyje vspomogatel'nyje meždunarodnyje jazyki kak interlingvistiĉeskaja problema*, w: *Problemy interlingvistiki"*, Moskwa 1976, s. 35—54.

Guérard A. L., *Short history of the international langue movement*, Londyn 1922.

Holiak J., Jagodziński T., *Słownik mimiczny dla głuchoniemych i osób z nimi styczność mających*, Warszawa 1879.

Interlinguistika, Sprachvergleich und Übersetzung. Festschrift M. Wandruszka, Tübingen 1971.

International Auxiliary Language Association (ILA), *General report*, USA, 1945.

Interstellar Communication, New York — Asterdam 1963.

Isajew M. I., *Problema iskustvennogo jazyka meždunarodnogo obščenija*, w: *„Problemy interlingvistiki"*, Moskwa 1976.